

II Казимир кинув усі сили проти українців. Б.Хмельницький організував відступ свого війська в долину р.Пляшівка. Після цього гетьман кинувся навздогін за ханом, сподіваючись повернути його назад. Проте Іслам-Гірей III продовжив відхід на південь України. Він насильно затримав при собі і Б.Хмельницького. Вночі проти 1 липня (21 червня) король наказав убити всіх полонених українців, більшість яких становили тяжкопоранені.

Розпочалася облога українського табору, центр якого перебував над р.Плісня (рукав Пляшівки, нині це суха долина в центрі с.Острів). Протягом 2-9 липня (22-29 червня) наказними гетьманами обиралися Ф.Джалалій, М.Гладкий та І.Богун. За відсутності Б.Хмельницького старшина не спромоглася встановити тверду дисципліну і розробити чіткий план оборонних дій. Водночас у боях 2-4 липня (22-24 червня) українці засвідчили велику мужність. Вони здійснювали сміливі вилазки і відхилили вимогу короля капітулювати. Все ж серед обложених розпочався розбрат. На бік ворога перейшов полковник М.Криса. Від 8 липня (28 червня) під керівництвом І.Богуна розпочалася підготовка трьох переправ через р.Пляшівка для виходу з оточення. Внаслідок поганої організації відступ 10 липня (30 червня) перетворився на втечу, під час якої загинуло близько 4-8 тис. козаків. Однак основні сили українського війська вирвалися з оточення. Вдалося врятувати також більшість гармат. Невмирущою славою вкрили себе воїни (бл. 300 козаків), які героїчно загинули, прикриваючи відступ. Поразка під Берестечком перекреслила наміри Б.Хмельницького довести до переможного кінця війну з Річчю Посполитою, засвідчила ненадійність військово-політичного союзу з Кримським ханством, різко погіршила становище Української козацької держави, яка змушена була погодитися на укладання Білоцерківського договору 1651.

Літ.: Костомаров Н.И. Богдан Хмельницький. – СПб., 1884, т.2.; Kubala L. Bitwa pod Beresteczkiem. – Warszawa, 1909; Каманин И.М. Битва казаков с поляками под м.Берестечком в июне 1651 г. – К., 1910; Widacki J. Książ Jarema. Katowice, 1984; Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький. – Львів, 1990; Берестецька битва в історії України. Матеріали і тези I–VIII республіканських науково-теоретичних конференцій. – Рівне, 1990-97; Тис-Крохмалюк Ю. Бої Хмельницького. Військово-історична студія. – Львів, 1994; Грушевський М. Історія України-Руси. – К., 1996, т.9, ч.1.; Стороженко І.С. Богдан Хмельницький і воєнне мистецтво у Визвольній війні українського народу середини XVII століття. – Дніпропетровськ, 1996, т.1.; Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.): Україна кризь віки. – К., 1999, т.7.

В.С.Степанков.

БЕРЛІНСЬКИЙ КОНГРЕС 1878 – конгрес, скликаний на вимогу Англії й Австро-Угорщини для перегляду умов Сан-Стефанського мирного

договору, укладеного між Росією і Туреччиною після російсько-турецької війни 1877-78. Розпочався 1(13) червня і завершився 1(13) липня підписанням трактату з 64 статей. В його засіданнях взяли участь делегації Австро-Угорщини, Англії, Італії, Німеччини, Росії, Туреччини і Франції. До Берліна були запрошені представники балканських країн, але учасниками конгресу вони не стали. Берлінський трактат визнав незалежними від Османської імперії Сербію, Чорногорію і Румунію. Болгарія наділялася статусом автономної держави з правом обирати собі князя й наступним затвердженням його турецьким урядом і за згодою великих держав, тоді як у Боснії і Герцоговині запроваджувався окупаційний режим Австро-Угорщини. Б.К. займався перерозподілом національних територій. Населені болгарами області на півдні від Балканського хребта залишалися під назвою Східна Румелія у складі османських володінь, діставши адміністративну автономію. За Туреччиною закріплювалися усі території до адриатичного узбережжя на заході та Егейського моря на півдні. На Кавказі до Росії приєднувалися Батум, Карс і Ардаган з прилеглими до них округами; з свого боку Порта повертала їй Алашкертську долину і м.Баязид.

Б.К. обмежив здобуті за договором у Сан-Стефано права Росії й створював ґрунт для загострення протиріч на Балканах. Разом з тим для південноукраїнських земель берлінський трактат, за яким до Російської імперії поверталася придунайська ділянка Бессарабії з портовим містом Ізмаїл та встановлювалася свобода плавання по Дунаю від Залізних Воріт до Чорного моря, розширювали можливості їх торговельно-економічних зв'язків на Балканах. Майже всі положення трактату, схваленого в Берліні, зберігали свою силу до балканських війн 1912-13.

Літ.: Мартенс Ф.Собрание трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами. – СПб, 1888, т.8.

М.М.Варварцев.

БЕРЛІНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ – один з найбільших закладів вищої освіти у Німеччині. Заснований 1809. З його діяльністю пов'язана праця філософів Г.Гегеля, Й.Фіхте, філологів Якоба і Вільгельма Грімм, історика Т.Моммзена, фізиків Г.Гельмгольца, А.Ейнштейна, М.Планка, медиків А.Грефе, Р.Коха, Р.Вірхова та ін. З 1946 має ім'я видатних учених Александра і Вільгельма Гумбольдтів. На його 26 факультетах готують магістрів та бакалаврів за спеціальностями: право, економіка, соціальні дисципліни, культурологія, медицина, комплексу природничих наук. Нині в Б.у. навчається понад 30 тис. студентів з багатьох країн світу, у тому числі з України.

Традиція української молоді здобувати знання в Б.у. склалася ще у ХІХ столітті. 1836 на юридичний факультет вступив М.Д.Іванишев, в майбутньому один з фундаторів української історичної науки ХІХ ст., який формував свої наукові погляди під керівництвом Ф.Савіньї – засновника історичної школи права, Е.Ганса – історика права, учня Гегеля, Ф.Раумера,